

LA PRESENCIA DEL FOLKLORE EN L'OBRA DE JAUME VIDAL

Rosa Comes Casas (Universitat Rovira i Virgili)
Amb el suport del Comissionat per a Universitats i Recerca
de la Generalitat de Catalunya.

Hauria estat una mica estrany que l'obra creativa de Jaume Vidal Alcover no hagués assimilat per un procés natural tota la riquesa artística del nostre folklore. L'escriptor va viure la infantesa i l'adolescència en una illa, i les illes, pel fet d'estar geogràficament isolades, són indrets que tendeixen a conservar, més que les zones molt comunicades, les tradicions; en una societat com la de la Mallorca d'aquell moment l'herència cultural que va rebre havia d'incorporar forçosament les manifestacions artístiques del poble.

Però és que, a més, Manacor, la localitat on Jaume Vidal va néixer, havia estat precisament el terme en què Antoni M. Alcover -que, a part de lingüista, va ser un rondallaire excepcional- havia anotat les històries del seu famós *Aplec de Rondalles Mallorquines d'En Jordi des Racó*. A l'hora de parlar de la pròpia trajectòria, Jaume Vidal sempre destacava el fet que la seva infantesa va transcórrer en una terra on va poder mantenir un contacte directe amb les fonts de la cultura popular, escoltant de viva veu contes i glosades, assistint a festes i revetlles i llegint, també, les primeres edicions de l'obra d'Antoni M. Alcover, les quals van contribuir molt a la formació de la seva parla.

L'admiració de Jaume Vidal per l'estil "vivaç, lleuger, popularíssim i correcte al mateix temps" que Antoni M. Alcover va crear a l'hora de redactar les rondalles recollides dels diversos informants entrevistats, s'expressa en múltiples escrits i articles, i és per aquest motiu que l'autor sempre va col·locar aquests textos entre els grans de la literatura mallorquina. Hem de pensar que dins del concepte de *literatura nacional mallorquina*, que Jaume Vidal va inventar per referir-se a aquelles obres de la literatura de l'illa que tots els mallorquins tenien a les prestatgeries de casa seva -obres que agradaven a tothom, sense distincions de classe, ni d'edat, ni d'ideologia-, al costat de narradors com Llorenç Villalonga, Miquel

dels Sants Oliver i Gabriel Maura, per exemple, i de poetes com Miquel Costa, Joan Alcover, Maria Antònia Salvà o Rosselló-Pòrcel, situa l'*Aplec* alcoverià, perquè considera que la prosa que el seu autor construeix és de matisos excepcionals.

Jaume Vidal, però, no només va sentir admiració per les petites obres narratives d'Antoni M. Alcover, sinó pel caràcter de les manifestacions folklòriques en general. Tal com ell mateix explicava, tota la vida va veure en la rondallística mallorquina que rebé de viva veu "una font de suggerències, tendents a una possibilitat infinita d'interpretacions" (1) i el cert és que, per a ell, els contes tradicionals van ser, des de jove i fins a la maduresa i tant des d'un punt de vista personal com des d'un punt de vista creatiu, un estímul, un motor d'idees i un conjunt de valors a tenir en compte. Ho demostra el fet que l'entusiasme per les rondalles i les cançons populars no va disminuir gens en els anys de joventut i d'estudis: l'any 1943, quan es va traslladar a Barcelona per fer els últims cursos de la carrera de Dret, es va instal·lar a casa del seu oncle Guillem Alcover i allí es va iniciar un període decisiu pel que fa a l'adquisició de coneixements artístics, ja que aquest familiar era molt afeccionat al teatre, a la música i a la pintura i va posar al seu abast una àmplia biblioteca on va poder conèixer molts aspectes de la literatura europea i mallorquina.

Doncs bé, ni la influència del seu oncle Guillem Alcover, que va ser responsable directe del seu enriquiment cultural i que detestava qualsevol tipus de manifestació folklòrica amb excepció de la gastronomia, va fer minvar la fascinació que sentia pel món que el va envoltar des de petit (2). Una de les idees sobre el folklore que més interessava Jaume Vidal és el fet que, lluny de constituir un tresor localista, les cançons, les llegendes i les rondalles eren manifestacions d'art compartides pels més diversos països del món. La localitat i la universalitat característiques del folklore era un dels aspectes que més l'atreia: el sorprenia pensar que "L'Amor de les tres taronges", una rondalla tan "mallorquina", hagués estat, per exemple, el títol d'un ballet que Sergéi Prokofieff havia compost a partir d'una llegenda russa (3). I remarcava el fet que en escriptors de totes les èpoques i nacionalitats es troben recreacions de motius, històries i tòpics presents al folklore mallorquí, la qual cosa s'explica perquè aquests autors reelaboraven elements del seu folklore i,

així, doncs, perquè els temes del folklore són comuns culturalment. En el pròleg de l'obra de teatre on va escenificar una rondalla del recull d'Antoni M. Alcover, "N'Espardenyeta", i que mai no s'ha publicat (4), va disposar un diàleg entre els protagonistes que intervenien en el conte i el personatge del director d'escena en què, precisament, una de les idees que s'hi exposaven era aquesta: la rondalla de n'Espardenyeta, ens diuen, és una rondalla que camina pel món, que volta i roda d'ací d'allà i que ara sentim en una llengua i ara en una altra, una rondalla que, volant per damunt el mar i la terra, passà per Mallorca i hi posà arrel. Tant en conferències i articles, com en peces creatives, Jaume Vidal, per tant, amb una intenció didàctica, amb la intenció, jo diria, de fer veure a la gent el valor cultural de les manifestacions artístiques populars -en moltes ocasions i encara actualment menystingudes-, explicava el que constata, per exemple, el catàleg rondallístic internacional d'Antti Aarne i Stith Thompson *The Types of The Folktale* (5), una

Juliol - Agost 2001

INSCRIPCIONS

Del 25 al 28 de juny de 2001
De 9.00 a 13.00 h.
En el Centre Cultural
Tel. 871 53 00 15

i ara també a
Pollença!

ESCOLA MUNICIPAL D'ESTIU

L'Escola d'Estiu té la finalitat d'oferir un servei educatiu a les famílies que, per raons laborals o per altres motius desitgin que els seus infants participin en activitats programades durant l'època estival. Un equip de professors i monitors amb l'experiència necessària seran els responsables de les activitats a desenvolupar. S'organitzaran tallers, lectures, sortides... tot en el marc d'aquesta estació de l'any: L'ESTIU.

EDATS

Nivell 1: de 6 a 8 anys.

Nivell 2: de 8 a 12 anys.

LLOC

Pollença: C.P. Joan Mas

Port de Pollença: C.P. Miquel Capllonch
(edifici antic)

PREU

15.000 ptes./mes. Germans 12.000 ptes./mes

MENJADOR

Opcional 900 ptes./dia

DIES

De dilluns a divendres

HORARI

De 9,00 a 17 h.

MESOS

Juliol i agost

INICI DE L'ESCOLA

2 de juliol

REUNIONS INFORMATIVES

Dia 28 de juny al C.P. Joan Mas de
Pollença. A les 20,30 h.

Dia 28 de juny al C.P. M. Capllonch (edifici
antic) del Port. A les 20,30 h.

AJUNTAMENT DE POLLENÇA

eina indispensable per als qui estudien el folklore des d'una òptica científica perquè ordena els contes per arguments i d'un argument anota cadascun dels rondallaris del món que l'inclouen, la qual cosa evidencia la connexió profunda que existeix entre un folklore i un altre.

Com es va traduir la consideració que Jaume Vidal sempre concedí al folklore dins la seva obra creativa? En primer lloc, de l'Aplec d'Antoni M. Alcover va arribar a adaptar cinc rondalles diferents. Per una banda, va dur a terme la reelaboració escènica, com he dit, de *N'Espardenyeta*, però també de dos contes més, *L'Amor de les tres taronges* (6) i *El murterar del rei de França*, el text de la qual encara no s'ha localitzat. Per una altra, va publicar el 1980 al llibre *Dues rondalles farcides i altres narracions* la reelaboració narrativa dels contes titulats *Es llum de la terra i Mestre Nadal de sa placeta del Socós* (7). Com podem veure, la inclinació de Jaume Vidal cap aquest gènere va ser força productiva. Un gènere que, per cert, el convidava més que cap altre a posar en pràctica la seva concepció de la literatura: tal com ell afirmava (8), a Jaume Vidal el que li agradava més del món era moralitzar, fer de moralista, i el didacticisme implícit de les històries orals era un recurs molt aprofitable.

En segon lloc, el 1978 va publicar un *Recull de llegendes*, en el pròleg del qual veiem com l'autor manifesta l'objectiu que es proposa: ens explica que els seus relats que redacta de nou només són un avançament d'una obra més vasta on vol recollir "tots els fets llegendaris de les nostres terres, sota una nova redacció i acompanyats dels pertinents estudis" (9). La proposta era molt ambiciosa i no va arribar a fer-se realitat, però ens ha quedat aquest volum i algunes llegendes més disperses entre els seus papers personals. A més d'aquests explicacions, a la introducció d'aquest llibre inclou certes especificacions que ens fan veure molt clar que la redacció final resultant en cada cas és una obra fortament marcada per la manera de fer de l'autor. Diu Jaume Vidal: "Hi ha

autors que han emprès la tasca de recollir llegendes nostrades, però no crec que l'hagin pensada amb l'abast que jo don al projecte ni, sobretot, que l'hagin imaginada amb el tractament fortament literari que jo intent" (pàg. 7).

La tasca de Jaume Vidal, com veiem per aquests aclariments sobre les llegendes i com es dedueix de l'anàlisi de les adaptacions rondallístiques esmentades, no és mai una feina de folklorista; ni en el cas de l'adaptació de les rondalles alcoverianes ni en el cas de la reescriptura de les llegendes ens trobem davant d'un especialista que vulgui conservar les històries orals redactant de nou les versions ja existents. La intenció de Jaume Vidal sempre va més enllà, perquè el folklore és en ell un pretext per fer literatura, de manera que aquest esdevé un recurs que l'autor retoca al seu gust per tal d'expressar el missatge propi. Això és molt clar en uns casos i menys en uns altres, però la voluntat de manipular literàriament la base folklòrica sempre hi és.

En *El llum de la terra i Els viatges de mestre Nadal per terra i mar* és molt evident la manera com l'autor reconduïx el relat alcoverià i com el converteix simplement en un esquelet semàntic que modela lliurement: amb la

seva prosa, el sentit de la primera fa un gir de cent vuitanta graus, ja que, partint d'una rondalla la interpretació de la qual apel·la a Déu i a l'ètica religiosa, arriba a proclamar la moral del més agnòstic; i en el cas de la segona, els senzills passos d'enginy que la conformen es farceixen i esdevenen una metàfora de les diverses situacions polítiques que pot viure un país (10). En les escenificacions rondallístiques de *N'Espardenyeta* i *L'Amor de les tres taronges*, el canvi de sentit no abraça la globalitat de l'obra, perquè la interpretació que fem de la història alcoveriana i la de la reelaboració de Vidal és la mateixa, però, per contra, el que es pretén és intensificar la càrrega simbòlica dels personatges que protagonitzen els relats: si comparem les reelaboracions i els contes d'Antoni M. Alcover,

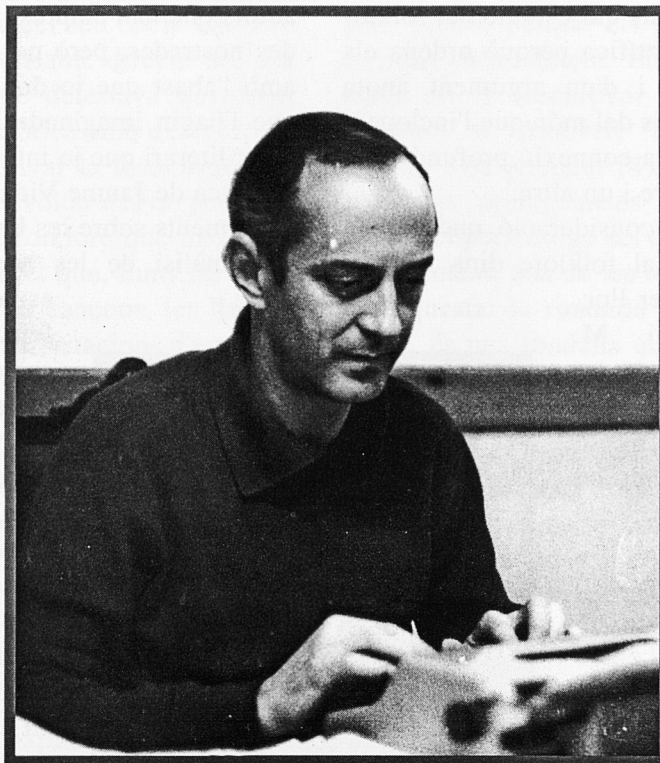

arxiu fotogràfic d'Encarnació Viñas

veiem com la ploma de Jaume Vidal accentua la llestesa de n'Espardenyeta i l'estupidesa, la malcriança i la crueltat del rei amb l'objectiu de reivindicar el seny dels socialment menys afavorits i de criticar la freqüent beneiteria dels qui tenen el poder; i veiem també com la intervenció de la jaia bruixa de *L'Amor de les tres taronges* està farcida de comentaris de tipus ideològic que la converteixen en una veu rebel, oposada al govern i als abusos de la classe alta, i que el

bell personatge de Bernadet, a través del poema de Paul Verlaine i de les estrofes que canta al llarg del seu camí, que són reflexions sobre el *carpe diem*, el desig i el viatge temporal, passa a assumir un simbolisme doble, ja que representa, per una banda, l'home angoixat per l'interrogant perpetu, l'ésser humà en la seva dimensió de recercador constant, i, per una altra, l'home que arriba a descobrir la finalitat de la seva existència.

En tercer lloc, l'obra literària de Jaume Vidal també compta amb unes quantes *projeccions*, un terme que s'utilitza per definir les creacions originals que, sense incloure materialment cap element folklòric enregistrat, real o recopilat en un rondallari o en un cançoner, transmeten l'essència de la tradicionalitat a través de subtils estructures mètriques i sintàctiques, d'oposicions semàntiques entre personatges i de certs enfocaments argumentatius. Un exemple

Arxiu fotogràfic d'Encarnació Viñas

d'això és el conte de Jaume Vidal "Els dos llaüts", del llibre *Mirall de la veu i el crit*, de l'any 55, que planteja un enfrontament moral entre els protagonistes de la història acostat als esque-mes de la faula. En el relat de Jaume Vidal s'estableix una relació entre dos llaüts que és la pròpia dels relats faulístics, en què habitualment un d'aquests posseeix qualitats superiors en aparença, en l'aspecte físic (és ràpid, àgil, fort, alt,

ferotge o gran), mentre que l'altre té menys qualitats d'aquest tipus, però és més intel·ligent, posseeix més qualitats psíquiques (paciència, enginy, perseverància, voluntat, experiència). Així, doncs, en aquest cas, no és que l'autor inclogui el fragment d'una cançó, d'un proverbi o d'un conte enmig del diàleg o que ens trobem davant una faula de títol concret; aquí l'autor recrea l'estructura moral del gènere faulístic: en comptes de

EL VIATGE DEL SEUS SOMNIS AL SEU ABAST AMB

SERRA NORD

NOUS CAMINS PER VIATJAR

C/ 31 de Desembre, 12 - 07004 PALMA
tel.- 20 46 00 - fax.- 20 44 50

PERQUÈ ELS OFERIM
ELS MILLORS VIATGES
ALS MILLORS PREUS!

AMB LA QUALITAT DE

Ramuntana

personificar dos animals, com acostuma a fer la faula, personifica dos vaixells, però planteja una dicotomia de caràcters i associa a aquests caràcters una dicotomia física pròpia d'aquest tipus de narracions.

L'escrit que teniu entre mans és una breu descripció dels diversos contextos de l'obra creativa de Jaume Vidal en què podem trobar la petjada de l'extraordinari Antoni M. Alcover o del folklore català en general. Evidentment, a part d'aquestes mostres, encara hauríem de relacionar les múltiples referències esparses en les novel·les, els poemes i les peces teatrals, on podem aïllar parèmies, cançons, motius rondallístics, endevinalles, acudits i llegendes que s'introdueixen amb una intencionalitat determinada en cada cas. Basti aquesta senzilla enumeració per fer-nos càrrec de la importància del folklore per arribar a interpretar d'una manera correcta la globalitat de l'obra de Jaume Vidal Alcover.

Notes:

- 1.- "Nota". Dins *Dues rondalles farcides i altres narracions*. Manacor: Ajuntament 1980. Pàg. 130-131.
- 2.- Vegeu les "Notes autobiogràfiques". Dins *Estudis de literatura catalana contemporània*. Barcelona: Universitat de Barcelona; Universitat Rovira i Virgili 1993. Pàg. 23.
- 3.- Vegeu "Valor poètic de les cançons populars de Mallorca". Dins *Estudis de literatura medieval i moderna*. Palma de Mallorca: Moll 1996. Pàg. 513-530.
- 4.- "N'Espardenyeta" es va publicar per darrera vegada dins *Tres rondaies d'en Jordi d'es Racó*. Palma de Mallorca: Moll 1979 (Pàg. 41-66). Ara bé, aquest pròleg, que es conserva a l'arxiu del Llegat Vidal-Capmany, de la Facultat de Lletres de la URV, avui dia encara resta inèdit.
- 5.- Helsinki: *Academia Scientiarum Fennica; Suomalainen Tiedeakatemia* 1987.
- 6.- Palma de Mallorca: *Universitat de les Illes Balears; Consell de Mallorca* 2000.
- 7.- Manacor: Ajuntament 1980. Pàg. 11-46.
- 8.- Vegeu *Els autors de teatre català. Testimoni d'una marginació*. Barcelona: Curial 1976. Pàg. 287.
- 9.- Barcelona: *Doposa* 1978. Pàg. 7.
- 10.- Per a una anàlisi detallada d'aquestes dues adaptacions, vegeu Comes, Rosa. "Alcover i Vidal: dues rondalles farcides". *Randa* 41 (1998): 43-62.
- 11.- Mallorca: *Editorial Moll* 1991.

Pianos Can Garcias

1.951

Pere Josep Garcias (Pianer)

C/ Joan Maura, Bisbe, 10 - Palma (Mallorca) Tel. i Fax: 971 46 20 16

VENDES I LLOGUERS AMB OPCIÓ A COMPRA

**AFINACIONS · REPARACIONS · RESTAURACIONS
ASSESSORAMENTS · ACCESSORIS · TRANSPORTS**